

İRAN'IN ŞEHİR HARİTASI: NİŞABUR, ŞİRAZ, İSFAHAN, TAHRAN...

Yüzyılların mirası bir ezgiyi dinlemek, dünya edebiyatına mal olmuş bir büyük romanı, öyküyü, şiiri okumak, şehir müzelerinin koridorlarında kaybolmak, hayranlık uyandıran anısal yapılar karşısında şaşırıp kalmak, böylelikle yeni yeni ilgi alanları edinmek her zaman heyecan vericidir.

İran'ın şehir haritasını çıkarırken bir an için Tunuslu sosyolog İbni Haldun'a atfedilen "coğrafya kaderdir" sözünü anımsadım. Bu değerli sözün anlamını yıllar geçtikçe daha iyi anlayacaktım.

İran'ın Fiziki Haritası

Ortadoğu'da çizilen sınırlara pek güvenilmez; bugün var olan sınırlar yarın değişebilir. Yarına dair bu belirsizliği akılda tutarak; Türkiye'yi de içine alan "bölge haritası"na baktığımızda en uzun sınırimızın -şu an için - Suriye ile (yaklaşık 900 km), ikinci en uzun sınırimızın ise İran'la olduğunu görürüz (yaklaşık 450 km).

Hazar Denizi ile Hint Okyanusu arasındaki İran'ın kaderi bir anlamda yüksek dağların da kaderidir... Ülkeyi neredeyse çepeçevre kuşatan yüksek sıradağlar aynı zamanda komşularla sınır işlevi görür. Bu coğrafyadaki hemen her kadim topluluk sırtını sıradağlara yaslamış gibidir. İran'ın kuzeybatısında uzun uzadıya kilometrelerce uzanan Taliş Dağları Azeriler için hem sınır hem de korunaktır. Kuzeyde Hazar Denizi kıyı şeridi boyunca sıralanan Elburz Dağları Azerbaycan sınırından başlayıp Türkmenistan ve Afganistan sınırlarına dek uzanır. Ülkenin batısındaki ünlü Zağros Dağları İran'ın

Irak ile olan sınırından başlayıp ta Basra Körfezi'nin güneyinde Hürmüz Boğazı'na dek 1500 Km. boyunca iki ülkeyi hiç ayrılmamacasına coğrafi olarak sağlam temellerle birbirine bağlar. Kopet Dağları ise kuzeybatıda Hazar Denizi'nden başlar, güneydoğuya doğru 650 Km. boyunca uzanarak İran ile Türkmenistan arasındaki sınırı çizer.

Nerede bir sıradağ varsa orada su da vardır. Dağların doruklarından doğan irili ufaklı su kaynakları her nasılsa kendi yolunu bulup uzun yolculuklarını denizlerin sakin sularında sonlandırmak isterler. Yolu bir şekilde İran'dan geçen nehirlerin pek çoğu Basra Körfezi'ne dökülür. Hazar Denizi'ne dökülenler de vardır. Yüzyıllardır nesilden nesile anlatılan sıradağların hikâyelerine o sıradağların bağrından doğan ince uzun nehirlerin hikâyeleri eşlik eder. Uygarlık tarihi şehirlerin tarihi olduğu kadar dağların ve nehirlerin de tarihidir.

Nereden baksanız en az 5 bin yıllık uygarlık birikimine sahip İran'ı şimdi artık tarihe mal olmuş, şu veya bu şekilde birbirini etkilemiş olaylarla ve kişilerle birlikte düşünmek gerekir. Pers mitolojisinden bugüne İran coğrafyasında yetişen din ve bilim adamlarının, edebiyatçıların, minyatür sanatçıların, müzisyenlerin listesi hayli uzundur. Bu kişiler arasında ilk akla gelenler; ünlü Selçuklu veziri Nizamülmülk, Alamut kalesinde taht kurmuş Hasan Sabbah, bilim adamı ve felsefecilerden Farabi, Razi, İbn-i Sina, Biruni, Harezmi, İbn-i Heysem, Hayyam, Hacı Nasiruddin Tusi, Mevlana, şairlerden Hafız, Sadi, Firdevsi, Nizami, Feridüddin Attar vb. sayılabilir.

Yazı
İbrahim BERKSOY (ME'91)

İran'ın Şehir Haritası

Hayyam'ın doğup büyüdüğü, yaşayıp öldüğü Nişabur şehri bugün İran'da Horasan eyaleti içerisinde sessiz, sakin bir şehirdir. Şehrin bizim tarihimiz bakımından önemi Selçuk Beyin torunlarından Tuğrul Beyin Büyük Selçuklu Devleti'ni burada kurmuş olmasıdır. Şehrin yakınlarında güzel bir bahçe içerisinde Hayyam'ın sekiz ayak üzerinde yükselen sade ve zarif bir türbesi bulunmaktadır. Şehirde ayrıca yine bu şehirde doğup büyümüş, yaşayıp ölmüş tasavvuf şairi Feridüttin Attar'ın da yemyeşil bir bahçe içerisinde zarif, kubbeli bir türbesi bulunmaktadır. İran edebiyatının en büyük eserlerinden sayılan ve dönemin hükümdarı Gazneli Mahmud'a sunulan 60 bin beyitlik Şehname'nin yazarı Firdevsi'nin türbesi de bu şehirdedir. Şair, olanca sadeliğiyle kendi bahçesine gömülüyken şah Rıza Pehlevi döneminde mezarı, "milli şair" olarak kendisine gösterilen hürmetin bir gereği olarak yeşillikler içerisinde bir türbeye, sonrasında da görkemli bir anıt mezara dönüştürülmüştür.

Nişabur'un ipeği meşhurdur. Şehri ziyaret edenler, Hayyam'ın, Feridüttin Attar'ın, Firdevsi'nin türbelerini ziyaret ettikten sonra kendileri için, eş, dost, akraba için pazardan halis Nişabur ipeğinden mamul kumaşlardan, şallardan, fularlardan, kravatlardan almadan dönmezler...

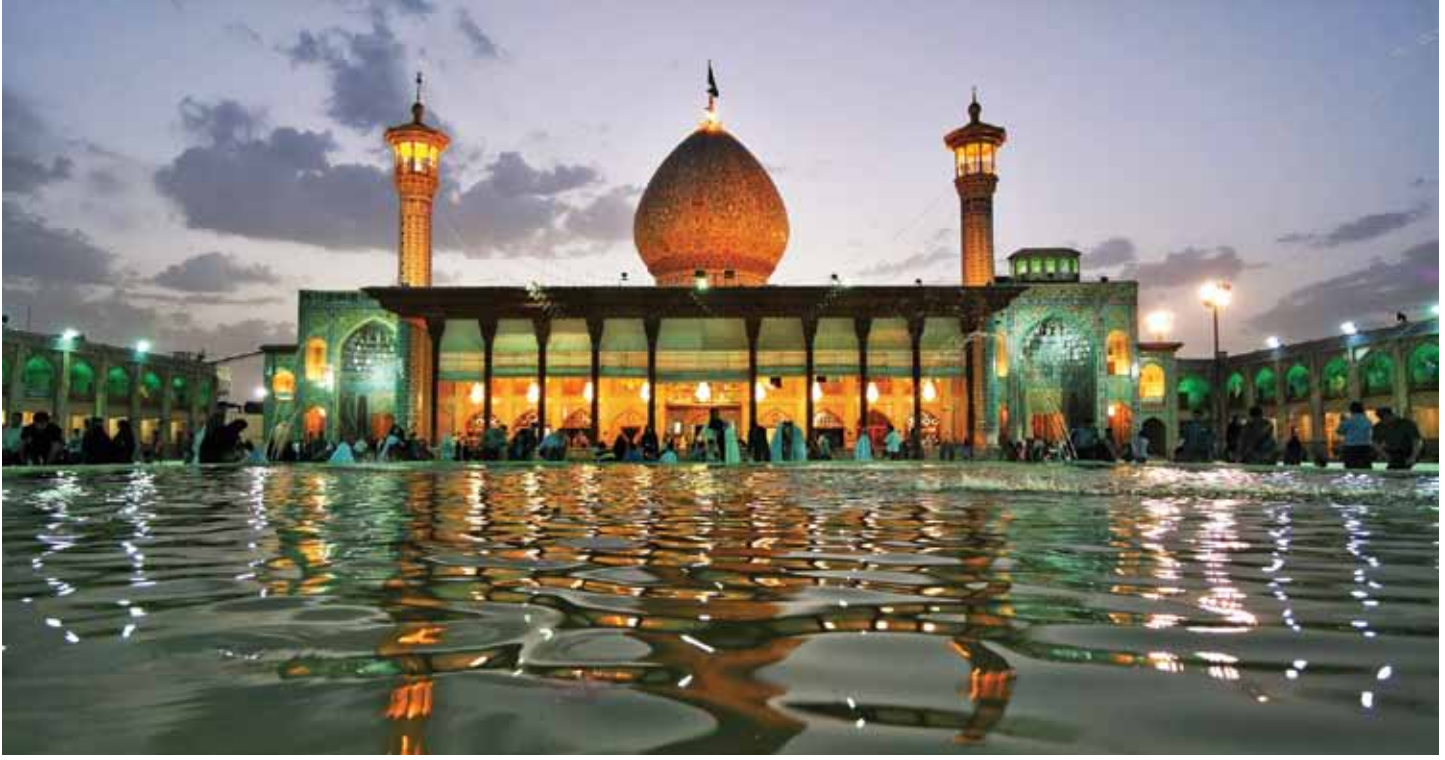
Bir de Şiraz var... Divan'ındaki birbirinden güzel, birbirinden latif, birbirinden incelikli şiirleriyle İranlıların gönlünde taht kurmuş, Fars dili ve edebiyatının büyük temsilcisi Hafız'ın memleketi Şiraz... Yalnızca İranlıların değil bizim gönül coğrafyamızın da büyük şairidir Hafız... Ünlü şairimiz Yahya Kemal, yazdığı o unutulmaz Rindlerin Akşamı ve Rindlerin Ölümü'le Hafız'ı gönül coğrafyamıza buyur etmiştir.

İran'ın adı çoğu zaman Hafız'la birlikte anılan bir diğer büyük şairi de Sadi'dir. Onun Bostan ve Gülistan'ını sanırım duymayan yoktur. Şirazlı Sadi'nin Bostan ve Gülistan'ı Mevlana'nın Mesnevi'si gibi kıssadan hisse hikâyelerle örülmüş mutluluk ve huzura dair güzel öğütlerle doludur. Şair önce Bostan'ı (1257) ardından da bir yıl sonra Gülistan'ı (1258) yazdığından bu iki mesnevi her zaman bir arada anılır ve yayımlanır olmuştur.

İranlılara sorsanız şu dört kitabın her evde bulunması gerektiğini söylerler: "Kur'an, Hafız'ın Divan'ı, Sadi'nin Bostan ve Gülistan'ı ve Firdevsi'nin Şehnamesi" Aşkın, şarabın ve gülün şehridir Şiraz. Doğunun aşk masallarının dile geldiği rüya gibi bir şehirdir. Hafız'ın, Sadi'nin, Nesimi'nin, Rumi'nin, Firdevsi'nin dizeleri, sözleri fısıldanır sokak aralarında. Pers İmparatorluğunun ünlü başkenti Persepolis'e ev sahipliği yapmıştır. Halılarıyla ünlüdür; bütün dünyada parmakla gösterilir Şiraz halısı. Şiraz'a gidip de şehri boydan boya ikiye bölen geniş bulvarında (Kerim Han-ı Zend) gezmeden, İrem Bağları'nı, Şah-ı Çerağ Türbesi'ni, Hafız'ın ve Sadi'nin türbelerini, antik Persepolis ören yerlerini görmeden, dillere destan tarihi Kapalıçarşı'sından (Vekil Pazarı) alışveriş yapmadan dönecek değilsiniz her halde!..

Şiraz gibi İsfahan da İran'ın en güzel şehirlerinden biridir. İnceliklerle bezeli çinilerle süslenmiş cami ve sarayların, çok şekerli demli çayların içildiği koyu sohbetlerin mekânı daracık çayevlerinin, ipek halıların satıldığı kubbeli kapalı çarşıların, hanların, hamamların, cennetten bahçelerin diyarı İsfahan... Bir akşamüzeri Zayandeh Nehri üzerindeki dillere destan Khaju Köprüsü'ndeki basamaklara oturup etrafı seyre dalmanın, köprü altındaki çay evlerinden birinde oturup nehrin akışına nâzır demli çay içmenin zevki nasıl anlatılır bilemedim...

Tahran'dan, Nişabur'dan, Şiraz'dan söz edip de "İran Azerbaycanı"nın ünlü şehri Tebriz'den söz etmemek olmaz. Tarihi İpekyolu üzerindeki bu Azeri şehri diğer İran şehirleri gibi yetiştirdiği şairleriyle ünlüdür. Tebriz'deki "şairler mezarlığı", şairlere gösterilen hürmetin güzel bir ifadesi olarak ziyaretçilerini beklemektedir.

İran'ın şehirleri arasında hoş bir gezintiye dalmışken adı daha çok İran İslam Devrimi ile birlikte anılan Kum kentine şöyle bir uğramadan geçmek olmaz. Tahran'a kara yoluyla iki saat uzaklıktaki bu kent "mollalar şehri" ve "Ayetullahlar kenti" olarak bilinir. İran İslam Devrimi'nin temellerinin atıldığı ve 1979'daki devrim hareketinin başladığı kentin adıdır Kum şehri. Ayetullah Humeyni, Hamaney, Rafsancani ve Hatemi bu kentte, Fevziye Medresesi'nde yetişmiştir. 1979'dan bu yana İran İslam Devrimi sonrası rejimi kuran ve koruyan pek çok molla bu kentteki medreselerde eğitim görmüştür; hâlen de görmektedir. Çok uzak geçmişte bolca su kuyularının bulunduğu şehir bugün İran'ın dini ziyaretlerin yapıldığı bir şehirdir; Ayetullahların çoğu bu kentte ikamet etmekte ya da düzenli olarak kenti ziyaret etmektedir. İran'da Ayetullahların yüzü deyim yerindeyse daima Kum kentine dönüktür...

Tahran'a gelince... Tahran İran'ın modern yüzüdür, başkentidir. Bilim, sanat, ticaret, moda ve eğlence merkezidir. Festivaller şehirdir. Pek çok geleneksel festivalin yanında film, müzik, tiyatro gibi modern sanat festivallerine, kitap fuarına da ev sahipliği yapmaktadır.

Tahran Üniversitesi ve çevresi kafeleriyle, sokak aralarındaki ikinci el kitapların, antika eşyanın alınıp satıldığı alışveriş mekânlarıyla, buluşma noktalarıyla gençlerin "batılı" yönüne hitap etmekte. Belirli yerlerde gece boyunca müzik hiç susmaz Tahran'ın ara sokaklarında... Gece hayatında İranlı kadınların abartılı sayılabilecek makyaj ve takıları dikkat çekicidir.

Tahran, özünde yeni bir şehirdir. 5 bin yıllık Pers uygarlığının izlerini bu şehirde aramak; İsfahan gibi, Şiraz gibi mistik şehirlerin havasını solumak boşunadır. Kentteki saraylar, müzeler, geniş meydanlar, parklar her şeyden önce modern bir başkente göre tasarlanmıştır.

Tahran'ın en güzel zamanları Nevruz zamanıdır... 21 Mart'ta başlayan Nevruz Bayramı tam iki hafta sürer. Tahran'ın yerlileri bu süreyi ya aile bağları dolayısıyla doğup büyüdüğü şehirlerde ya da tatilde geçirir. İki güzelim bahar haftası boyunca meydan turistlere, gezginlere kalır.

İran Ulusal Müzesi, Sadabad Müzesi, Kraliyet Mücevherleri Müzesi, Gülistan Sarayı, Niavaran Sarayı, Lale Parkı, Halı Müzesi, Çağdaş Sanat Müzesi, Azadi (özgürlük) Kulesi... Tahran'a gidip de gezilip görülmeden dönülecek yerler...

Pazar yerlerini gezmeye, oralardan alışveriş yapmaya meraklı olanlar için Gülistan Sarayı'nın hemen yakınında kurulan Tahran Pazarı bulunmaz fırsat. Yaklaşık bin yıllık bir geçmişi var bu kadim pazar yerinin. Bölüm bölüm, kısım kısım bu pazar yerini gezmek, dönüşte eşe dosta çam sakızı çoban armağanı bir şeyler almak, eli boş dönmemek... Az şey mi sizce?

